

Ухвалення Парламентом Закону про удосконалення декларації суддів - важливий крок України на шляху до членства в ЄС

21.7.2026 - | Verkhovna Rada Ukrainy

Нещодавно набрав чинності Закон про удосконалення декларацій доброчесності судді та його родинних зв'язків. Що зміниться для суддів і громадян та чому судова реформа є ключовою для вступу України до ЄС? Про це Пресслужбі Апарату Верховної Ради України розповіли в Комітеті з питань правової політики.

Закон про об'єднання декларацій суддів — фактично одна з ключових позицій у сфері верховенства права на шляху України до ЄС. Наскільки важливим стало ухвалення цього Закону саме перед відкриттям першого кластера?

Цей законопроект був передбачений Планом Ukraine Facility. Саме в межах цього плану наша країна, яка воює, отримує фінансову допомогу від Європейського Союзу. Тому ухвалення Закону було важливим для отримання відповідної підтримки.

Водночас це додатковий елемент підзвітності судової гілки влади перед суспільством і громадянами України. Тому ухвалення цього Закону було важливим не лише для отримання фінансування, а й, певною мірою, для просування України на шляху до повноправного членства в Європейському Союзі.

Про що саме ця об'єднана декларація?

Цей Закон не лише про об'єднання двох декларацій. Він передбачає певну оптимізацію. Раніше декларацій було дві. Декларація родинних зв'язків судді, у якій зазначалося, хто з членів його родини працює на різних державних посадах, щоб громадськість могла відстежувати відповідні зв'язки та можливі конфлікти інтересів, а також декларація доброчесності. Це не новий інструмент — його було запроваджено ще у 2016 році.

У декларації доброчесності міститься перелік тверджень, у яких судді щороку підтверджують відсутність підстав для притягнення до дисциплінарної відповідальності, відсутність різних порушень тощо. Насправді багато з цих тверджень дублювали інші процедури. Наприклад, всі судді подають майнові декларації, а також проходять перевірки в межах процедур дисциплінарної відповідальності, конкурсів.

Тому важливо було оптимізувати документ: сформулювати чіткі твердження, усунути дублювання, а також наповнити його новим змістом.

Чи полегшить об'єднання декларацій ситуацію з добором суддів в Україні? Що це може змінити?

Безпосередньо на процедуру добору суддів це не вплине. Водночас варто зазначити, що будь-який громадянин України, який має підстави вважати, що суддя вніс до декларації недостовірні відомості, може звернутися до Вищої кваліфікаційної комісії суддів (ВККС), щоб вона

перевірила ці твердження. Якщо буде встановлено, що дані є недостовірними, суддю можуть притягнути до дисциплінарної відповідальності. Тобто це ще один елемент підзвітності судової гілки влади перед суспільством.

Комітет працював, мабуть, рік над текстом законопроекту. Чи вдалося врахувати всі вимоги, які висувала Єврокомісія? Що саме вони пропонували, а що врешті внесли до документа?

План Ukraine Facility передбачав кілька елементів, які Комітет мав включити до цього законопроекту. Велися тривалі перемовини з експертами Європейської комісії. Вони надавали свої рекомендації щодо включення окремих нових положень, які, на фахову думку членів Комітету, не були достатньо обґрунтованими.

Чи є приклади таких пропозицій?

Однією з рекомендацій було запровадження можливості подання анонімних скарг на суддів. Тут є важливі кілька моментів. Перевіркою таких звернень займається ВККС — орган, який безпосередньо відповідає за добір суддів. Сьогодні перед Комісією стоїть надзвичайно складне завдання — добрати майже 2,5 тисячі суддів. За наявності приблизно 4,5 тисячі діючих суддів необхідно призначити ще близько 2,5 тисячі.

Тому найбільший виклик полягає в тому, що покладення будь-яких додаткових повноважень на ВККС має відповідати її реальним можливостям. Тут було важливо зберегти баланс: з одного боку — не зменшити рівень підзвітності судової влади та залишити ефективні інструменти контролю, а з іншого — не поставити під загрозу спроможність ВККС виконувати своє головне завдання — заповнювати вакансії суддів.

Потенційна загроза полягає у великій кількості скарг, які далеко не завжди є обґрунтованими. Для прикладу можна звернутися до досвіду Вищої ради правосуддя. Щороку до Вищої ради правосуддя надходить приблизно 10 тисяч скарг. Понад 90% із них не приймаються до розгляду, оскільки не відповідають установленим вимогам або є необґрунтованими. Проте весь апарат Вищої ради правосуддя змушений опрацьовувати ці звернення, а це — значні витрати людських ресурсів і часу.

Водночас у результаті тривалої роботи з експертами Європейської комісії, вдалося знайти компромісне рішення.

Про досвід. Чи вивчали у Комітеті досвід інших країн, коли готували цей законопроект?

Іноді в Україні впроваджуються нові механізми, яких поки що немає більше ніде. Різні елементи підзвітності судової гілки влади існують у багатьох країнах. Вони реалізовані по-різному. Проте саме такого механізму, як в Україні, в інших європейських країнах немає.

Чи можна сказати, що цей Закон сприятиме запобіганню корупційним ризикам у судовій системі?

Закон є одним із механізмів, покликаних забезпечити прозорість і доброчесність у судовій гілці влади.

Чи є якісь інновації, які увійшли до Закону?

Ідея полягала в тому, щоб доповнити декларацію новими твердженнями, які більше стосуються світоглядних засад, якими мають керуватися судді, що здійснюють правосуддя від імені держави.

Зокрема, в Законі передбачені нові твердження щодо визнання територіальної цілісності України, поширення державного суверенітету України на всю її територію, а також неприпустимості співпраці з державою-агресором.

Це важливі речі, які неможливо перевірити через майнову декларацію. Саме тому декларація доброчесності є важливим елементом комплексного забезпечення доброчесності у судовій системі.

А як цей Закон щодо оптимізації декларацій суддів вплине на пересічних українців?

Будь-який громадянин України, навіть якщо він не є учасником судового процесу, але має інформацію про те, що суддя зазначив у декларації доброчесності недостовірні відомості, має право звернутися до Вищої кваліфікаційної комісії суддів.

Для цього необхідно надати відповідне обґрунтування, підтверджувальні матеріали або документи, щоб ВККС могла перевірити ці відомості. Після цього розпочинається відповідна юридична процедура.

Якщо ВККС дійде висновку, що звернення є обґрунтованим, вона витребує необхідну інформацію у судді та інших органів і проведе перевірку. Якщо буде підтверджено, що суддя вказав недостовірні відомості — наприклад, відвідував тимчасово окуповану територію, робив публічні заяви про невизнання державного суверенітету України або допустив порушення, пов'язані з майновими питаннями, — для нього настануть юридичні наслідки.

Як мінімум, це може бути притягнення до дисциплінарної відповідальності, а в окремих випадках — навіть звільнення з посади.

Тобто можемо сказати, що українцям надається такий мініконтроль у питанні перевірки декларацій?

В Україні механізми громадського контролю в цій сфері є одними з найширших.

Навіть не будучи учасником судового процесу, не знаючи суддю особисто і не маючи з ним жодного стосунку, людина може, отримавши інформацію з відкритих джерел або засобів масової інформації, звернутися до державного органу з проханням перевірити ці відомості.

Наприклад, майнові питання, навколо яких найчастіше виникають різні корупційні ризики. В Україні вони перевіряються в межах шести різних процедур, які частково перетинаються між собою – у межах перевірки майнової декларації судді, кваліфікаційного оцінювання, конкурсів на посаду судді, процедур дисциплінарної відповідальності, здійснення кримінального провадження та перевірок декларації доброчесності.

У кожній із цих процедур будь-який громадянин України може подати скаргу чи заяву щодо будь-якого судді. Це і є механізм громадського контролю.

Візьмемо рік після ухвалення Закону. Чи є якісь критерії, можливо, Комітет визначив певні цілі, яких потрібно досягти за рік?

Цей Закон не має призвести до ускладнення виконання основної функції Вищої кваліфікаційної комісії суддів — добору суддів.

Тобто, якщо надходитимуть відповідні скарги на суддів, вони мають бути максимально обґрунтованими. Щоб це не перетворилося на інструмент спаму чи тиску на суддів.

І у разі, якщо будуть виявлені порушення в діяльності окремих суддів або факти подання недостовірних відомостей, щоб ВККС проводило перевірку з дотриманням усіх процедур, передбачених Законом. І якщо хтось допустив порушення, він був притягнутий до справедливої відповідальності та поніс відповідне покарання.

Судова реформа — це фактично фундамент першого кластера на шляху до Європейського Союзу. І цей Закон — також один із його елементів. Які плани на майбутнє?

Кластер Fundamentals, до якого входить і питання Rule of Law — верховенства права, — є найважливішим. Саме з нього розпочинається переговорний процес і ним він завершується.

Україна вже пройшла значний шлях і Парламент ухвалив низку законів, пов'язаних із забезпеченням верховенства права в країні. Вони були необхідною передумовою для отримання статусу країни-кандидата та відкриття першого кластера, що, своєю чергою, відкриває можливість рухатися за іншими напрямками переговорів.

https://www.rada.gov.ua/news/news_kom/274437.html